

სამეცნიერო და სალიტერატურო ნახაზებიანი გაზეთი. გამოდის ყოველ კვირა დღეს.

№ 36.

აპრისტოს 29, 1893 წ.

№ 36.

შინაზნა:—მკრტირ ბრიმინი, ქათალიკოსი სრულიად სამშეთისა გ. წერეთლისა. —წლევანდელი ზოლერობა გ. წერეთლისა. —პასუხი, ლექსი ზანანას. —სკაფანდრა XX-სა. —ივერისი ეკლესია. —ვილიამ შექსპირის ს. დ-ძისა. —კრედიტი და მისი მნიშვნელობა. გველშინან სა —დავრიში დ. ტ-დ—ცისა. —სხვამ რაკ უნდა თქვას ე. ნინო შვილისა. —სახუმარო გასართობი. —განცხადებანი.

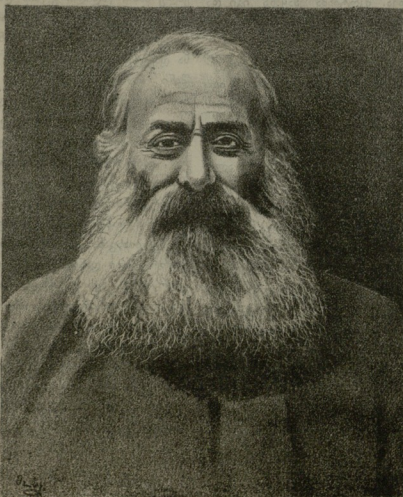
მკრტირ კირეული

ქათალიკოსა

სრულად სამშეთისა.

შვა, მოველს კაცი, სარწმუნოებით. აღკურვილი და არ უფრო თხის ნარეკალსა. ყოველს ერის ცხოვრებაში, რომელიც გამსჭედილია თევისხსნის სარწმუნოებით, ხან და ხან დგება ისეთი წამი, როდესაც მასში კეთილი თესლი დამწიფდება და მოველინება კეთილი მომკალი, შემკრები საუნჯისა.

მკრტირი იყო ქრისტეს საფლავთან და ბინავებული და ლოცვა ვედრებით ელო-

ლით. დემურაოვისა თმისის.

და საუკუნო განსვენებას ძველს სიონში, როდესაც უზუნაესი განგებითა იგი მოუწოდეს სრულიად სამშეთის კათალიკოსად ერმიოძინში და მთელის ერის წინამძღვრად.

„მე ფიქრადაც არა მკონიაო, უთხრა მან ერმიოძინიდან წარგზავნილთა წარმომადგენელთა, რომ მიმიწვევდნენ ასეთს მაღალს და მძიმე ალაგზე. ვიჯექრა სიონში, ემლიძარებდი და ვევედრებოდი ღმერთსა, რათა მას მოველინა ღმერთის მეშვეობით წმინდის განმანათლებელის გრიგოლის ტახტისა. მაგრამ მე ვარ აღკურვი-

ლი სარწმუნოებთა და მრწამს სიტყვა მოკეტულისა პავლესი: „კეთილ ენება ღმერთსა სიკოფითა ქადგებისთა დაეფარა სარწმუნოება, რამეთუ სიკოფე ლეთისა არს უბრძმვის კაცთასა და დაერდომილება ლეთისა უღლიერესი კაცთასა.“

მართლაც ვინ წარმოადგენდა, რომ ერთის ეანის ღარიბის მოხელე კაცის ობოლი, რომელიც მწყსიდა თავის ბიძის ცხერებს ეანის კლდეებში სამოცდაათ წელს შემდეგ ვახდებოდა სომხის ერის იმედით და სიყვარულით დაჯილდოებული მამათ-მთავარი. მთელი ოროცოცდაათი წელიწადი ამ სახელოვანის კაცის მოღვაწეობისა არის დაუცხრომელი ბრძოლა და თავგანწირული ტანჯვა სომხის ერისა და სარწმუნოების გულისათვის. კაცის ანგარების მოყვარებით სავსე გული ვერ აიტანდა წმინდა უზადო ცხოვრებას მისას და მისივე წოდების საღვდლოება ეძებდა ყოველ ღონისძიებას დაეღუპა ეს ლეთისგან ამორჩეული კეთილმსახური. ერთხელ ეელური ქურთი მოისყიდეს მკრტიჩის მოსაქლავად. მაგრამ ამ უგონობელს კაცსაც ხელი აუჯანკალდა, როცა დაინახა სათნოებით სავსე მკრტიჩის სახე. ის დაემხვა ძირს მის წინაშე და აღიარა მოსყიდულის: მკლავლის ცოდვა. მკრტიჩმა ააყენა იგი და ქრისტეს სახელით შეუნდო მისი ბოროტ-განზრახულება.

დღეს ეს წმინდა კაცი მგზავრობს იერუსალიმიდან ემიძიანძლის სომხეთის სამწყსოსა საპატრონოდ. იგი მძილეს დიდებით აღექსნდრიაში; თვით ეგვიპტის გამგემ მიართვა მას თავის საკუთარი ეტლი სასახლეში მისაწყევად, ინგლისის მთავრობამ სადარაჯო ჯანის დახვედრით პატივი სცა მას. ერთი კოხტი ალექსანდრიის ქალაქისა, სადაც ქათალიკოსი განსივენება, ჩირაღდნით იყო განათებული. იმ გვარივე პატივი სცეს ავსტრიის დედაქალაქში ეენაში. იქ მიეგებენ ქათალიკოსს წარმომადგენელი პარიკელ სომხებისა ატანიკ ევარიანი, ლონდონიდან — პოლოსიანი, მანჩესტერიდან — პარონიანი და გრიგორისიანი, პარიკელ სომხის სტულენტებიდან მელიქაბატმიანი. აქვე შეხედენ მას რუსეთისა და სპარსეთის წარმომადგენელი; გადმოვიდა თუ არა რუსეთის საზღვარზე ეოლორისკას, მას დაუხედა კიშინეის ეპარხიის საღვდლოება ენისკოპოსის ალაკიოანის მეთაურობით; ოღესაში რკინის გზის სადკურზე დახედენ ქალაქის მოურავი, ქალაქის თავი და წარმომადგენელი მოსკოვის, ნახიჩევანის და სხვა რუსეთის კუთხეების სომხობისა. ეკლესიაში მივება სიტყვით არქიმანდრიტი სტეფანი.

რა არის მიზეზი ასეთი საყოველთაო პატივისცემისა?... მან დაიშახტრა იგი პრავალ ქველმოქმედებას გარდა ერთი დიდი საქმით: 1878 წელს, მან მიპაჩარა ევროპის სახელმწიფოების წარმომადგენლებს და შეევედრა მათ უფრადლება მიეკციათ ოსმალეთის სომხების გაჭირებულ მდგომარეობისათვის. მისი მეგობრით შეთხზულ იქნა 61 მუხლი ბერლინის ტრაქტატისა, რომელშიაც ვალად დასდევს ოსმალეთის ხეანთარა, რომ მეფრეელობა გაუწიოს სომხებს და კანონდებით გააუმჯობესოს სომხის ხალხის მდგომარეობა. ახზიებისკოპოსმა სედრაქიანმა იერუსალიმს წარმოთქმულს სიტყვაში ლადაძყო ქათალიკოსს: „ქეშარიტად დიდთ საღვდესანწაულთა ჩვენთის ეამი ესე, როდესაც კვერთხი თარგამოსანთა ლეღელთმთავრობისა ბრწყინავს ძლიერსა პარჯვენსა შენსა და ძეგლი სიონი, მოწამე მრავლისა საკვირველებისა, შეგყურებს შენ, როგორც დიდს მამათმთავარს ახალის სიონისას, მოეღენილს ლეთის მოწყალეებად ახალ სარაილთათვის... ქეშარიტად დღევანდელი დღე სანეტარაა ყოველ ძვენის კუთხეში ვაჟანტულითა სომეხთათვის, რომელთაც აღუსრულდათ დიდბნის წადილი შენის წინამძღვრობისა. მაგრამ ეს გულმხურვალე მათი წადილი გუშინ და გუშინ-წინიდან მართო კი არ დაბადებულა, არამედ იმ დროს აქეთ, როცა შენ განიზრახე კიღობანი შენის მოღვაწეობისა დაეყენებინა გარჯარაცის მთაზე, რომელ არს შენი სამშობლო. იგი ვერ კისრულობდა მიღლოთის საწყალს წიაღში შენი დიდებულება და მხად იყო ეტევა შენთვის: „წარედ მასისისა (არარატის) მთასა, რამეთუ იგი უღიღეს და უმაღლეს არს ჩემსა“. ამით სედრაქიანი მოაგონებს მიკრტიჩის, რომ შენ გინდოდა უკანასკნელი დღენი შეიღობიანად გაგეტარებინა შენს მამულში ეანში, გარჯარაცის კლდეების მახლობლად, და განეყენებინა მომავლის მოღვაწეობისაგან, მაგრამ საღვთო განჯებამ გარჯუნა უფრო დიდ დანიშნულება, რომ დამკვიდრებულიყავო ემიძიანის ტახტზედ, არარატის მახლობლად, და მოგველო მთელის სომხეთის ერისთვისო.“

„რომლის წლის წინათ, როცა კოსტანტინოპოლში ეიჯეკო — უპასუხა მას ქათალიკოსმა, მე ესწერი დიხულებს, სახელად: „მშობელი არარატის ქვეყნის მცხოვრებთა“. მე მაშინ მართლაც ეიწვედი დაბნულს სომხის სამწყსოს, რათა იგი შემოკრებილიყო არარატის გარშემო, წმინდა ემიძიანში. აწ თვით მე მიმიწოდეს მასისის მთის ძირად, წმინდა განმანათლებელის ტახტზედ. კურთხეულ არს უფალი“.

დღეს, როდესაც ჩვენ ვხედავთ, რომ ეს ერთი ფეხზე დგება, ვინ იქნება ისეთი გულდასაშვული, რომ დატყეპილი ერის ნელნელა ფეხზე წამოდგომა არ ახარებდეს. სოახის ერთი, ეს ჩვენი მახლობელი დღეს განაზრებულია მითი, რომ მან მოიპოვა თავის

ქვეშაირიტი მამა და წინამძღვარი, რომლისგანაც იგი ბერის სიკეთეს მოვლის, გულწრფელი თანაგრძნობით ევკებებით მათს სიხარულს, რადგან გვახსრავს სახარების სიტყვები: „რომელითა საწყაულითა მიუწყუო, ვერკეთითა მიუწყუოთ თქვენ“.

გ. წერეთელი.

წლეუნიდელი ხოლერობა

ამდენად ნაკლებია წლეუნიდელი ხოლერობა ტფილისში შარშანდლისაზე, ამას ცხადათ დაგვიტყვიებს ყოველდღიური ავად-მყოფეების რიცხვი და მისი ხანგრძლივობა შარშან და წელს რომ შეეძარათ ერთმანეთს. პირველი შემთხვევა შარშანდელის ხოლერობისა მოხდა იენისის ათს და გახდა ერთი ავად, იენისის 18-ს გახდა ხუთი კაცი, იენისის 22-ს — 7, იელისის 1 ს — 9 კაცი, იელისის 6-ს — 15, იელისის 7-ს — 18 კაცი. იელისის 7-დან 29 მდის ხან მეტი იყო ყოველდღიურად ავადმყოფი, ხან ნაკლები, მაგრამ დღეში თორამეტს რიცხეს არ გადაცილებია. ამას შემდეგ ხოლერობა იკლო ქვემოხსენებულ ნაირად: იელისის 30-ს ჩამოვიდა დღიური ავადმყოფების რიცხვი ცამეტამდის, აგვისტოს 1-ლს გახდა ავად 12 კაცი, აგვისტოს 2-ს — 10 კაცი, აგვისტოს 3-ს — 9 კაცი და ასე ნელნელა ირზევა ძირს, პოლის ეკენისთვის 22-ს ჩამოვიდა ორზე. ლეინობისთვის 22-ს გახდა მხოლოდ ერთი ავად და შემდეგ ხოლერაც მოისპო. ამ სახით შარშან ხოლერა დაიწყო იენისის ათს, ძალიან მძინვარებდა იელისის შეიდიდან ოცდა ცხრამდის. დღეში ჰხდებოდა ავად შეიდეტი, თერამეტი კაცი. შემდეგ დაიკლო და ლეინობისთვის გასულს სულ გადაკვეთა. სენი გაგრძელდა მთელი ოთხი თვე.

წელს პირველი შემთხვევა ხოლერით ავადმყოფისა იელისის 28 მოხდა, თითქმის ერთი თვით უფრო გვიან, ვიდრე შარშან. ამ დღეს გახდა ერთი კაცი ავად, შემდეგ ხან ერთი ჰდებოდა დღეში, ხან სამი; უფრო მძინვარედ იჩინა თავი თერთმეტს აგვისტოს. ამ ერთ დღეს გახდა ავად შეიდი, მეორე დღეს, ესე იგი აგვისტოს 12 ჩამოვიდა ჭუთზე და მას აქვით ხან სამი გახდებდა, ხან ორი, ხან ერთი, ხან არც ერთი. დღემდის ასე კანტი-კუნტათ მიდის საქმე. რაკი ავარილდა, იმედია, ენკენისთვის აღარ გაჰყვება. აქედან მკითხველი ცხადათ დინახავს, რომ წლეუნიდელი ხოლერობა ტფილისში შარშანდელთან შედარებით ძლიერ სუბუქია. როგორც კი გაჩნდა ხოლერა წელს, მაშინვე შეუდგა ქალაქის გამგებმა ფიცხელ განკარგულებას და კარგ ღონისძიების ხმარებას.

ძალიან დაეხმარა წელს ხოლერის ბრძოლას შარშან შემოღობული კარგი დაწყობილობა.

შარშანდელმა საბჭომ ისეთი დაწყობილობა შემოილო მკურნალობისა და იმდენი ფული გადასდგა ხალხის სასიძთელოთ, რომ სწორეთ ქების ღირსია და წელს თუ იმდენად აღარ გაძლიერდა ტფილისში ხოლერა, ამის მიზეზი უფრო წარსულის წლის საბჭოს სიუხვე და მისი გონიერი მოსახრება იყო მიზეზი. შარშანვე გაჰყვეს ქალაქი ექვს ნაწილად. თითოეულს ნაწილს თავის საქალაქო ეკიმი მიუჩინეს, რომელსაც ევალად დაადგეს შეუძლო ხალხის პატრონობა და იმათი უსასყიდლოთ ექიპობა. ეს ექვსი ქალაქის ეკიმი დაუმორჩილეს ერთს უფროს ექიმს, რომელსაც უწოდეს ტანთელოზის ზედამხედველი (სანიტარუი ინსპექტორი). ბეგერი შარშანდელი მოწყობილობა, ნაყიდი ნივთები და შენობა გამოადგათ წლეულს ხოლერობის დროს, მაგალითად განმკურნებელი სადგომის მოწყობილობა (дезинфекционная камера), რომელსაც მიზენილი ჰყავს ცალკე ეკიმი და იქ სწვენ და ჰკურნებენ ხოლერაინის ქვეშავებს, ტანსაცმელს და ყოველნაირს მის სახმარებელს ჰტრუქელს. არა ნაკლები დავალი მიუძღვის წელს ხოლერის ბრძოლაში ტელეფონს. ყოველ დაწესებულებაში ტელეფონის სადკურებია გაყვანილი, ასე რომ სადაც უნდა გახდეს ხოლერით ავად, მაშინვე იცის ეს აშავი პოლიციის გამგემ, ქალაქის თავმა, ტანთელოზის ზედამხედველმა და საგუბერნიო და სამკურნალო დაწესებულებათა. იმავე წელს ახდენენ შესაფერის განკარგულებას, რომ სენი ალაგობრივ მოაშთონ.

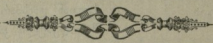
რაკი ამდენი ღონისძიება ხელთა აქვით ტფილისის წინანდელის ქალაქის საბჭოს წყალობით, რომლის დეაწლი სწორეთ მოსაგონებლად უნდა დარჩეს, თვით მსხორებულეტიც ისე გულდამშვიდებულნი არიან, რომ თითქმის ხოლერა არც კი იყოს. სამწუხაროდ ამასვე ვერ ვიტყვით ქუთაისის გუბერნიაში. საოცარმა შემთხვევამ მარტვილის მახლობლად, სადაც ხოლერით მკვდარი თურქი უპატრონოდ დადგეს ძალღების შესაქმელად, ძალიან უნდა შეარცხენოს მთელი განათლებული თამბა ქუთაისის გუბერნიისა და განსაკუთრებით ქუთაისის ქალა-

ქისა, სადაც ამდენი ინტელიგენტები არიან და არ უნდათ ქველმოქმედებისათვის ჩელი გაანძიონ. იმის მაგიერად, რომ სხვილ-სხვილი ფრაზები სწერონ გაზეთში და იბაქი-ბუქონ, ბეჩიად სჯობდა საქმით დაემტკიცებინათ ხალხისთვის თავისი თანაგრძნობა და ერთგულება. ბეჩიად სჯობდა ქუთაისის ბულვარზე ეიზანტიურს ბაასს, გასულაყვენ სოფლად გაქირებულუბისათვის და ხოლგრით ავთიშყოფებისათვის

ეპატრონებით და მოველოთ. მხოლოდ კეთილი საქმით შეიძლება კაცმა ხალხის გული მოიგოს და არა მსხვილ-მსხვილი ტრაპაზა წამოქადებით, რომ ჩვენა ვართ მარილი და მალამო ქვეყნისა და სხვა არაიენო.

საქმე სსკვას, სიქუვას სსკვას,
შუას უნას დადი ზღვარი.

ბ. წერეთელი

კ ა ს უ ს ი

ს კ ა ფ ა ნ დ რ ა

მითხარ, კესანე,*)
შენი კენესა მე,
პატარაე, თეთრო,
მითხედ მოსულო,
სიმარტოკაეე არ მოგეწყინა?

— რა გენა? რა ეფუო
ამ მაღალ მთასა?!

ყველა უფროსებმა აქაურ ქარსა,
მე კი ჩამგებრა ამის სურვილი

გადავიხრები,
დავეკონები,

დავეტოლები ლამაზ გულზედა,
და ეფუნები სიყვარულზედა.

ხმას არ გამოძეცმს,
არაფერს მეტყვის,

დამაქტრდება მარტო პირზედა.
ზეცა გაუხდა იმას ჭირადა
და სამუქაროდ შავი ღრუბლები.

მინდა მოეშორდე,
ვერა ეშორდები!
რამ დამიწერა?
მადლობა ღმერთსა,
არ ვევიწყდები.

ლამ-ლამე მომდის ანგელოზები.
დამისწდებიან ვარეშგზოსა
და მიგალობენ ხმას საამოსა.*

— მეც დავიბადე შენსაეთი მთაში
და გავიზარდე სიმარტოეში.
დადევიარ, დაემრწი ამ ქვეყანაში,
მაგრამ არ მომდის არაიენ თელში.

ჯანი მთელი მაქეს,
გული კი არა.
რალაც მაკლია,
რალაც მწყურია.*

კესანემ მითხრა: — მეც მართალია,
როს კაცს აკლია სიყვარულია.

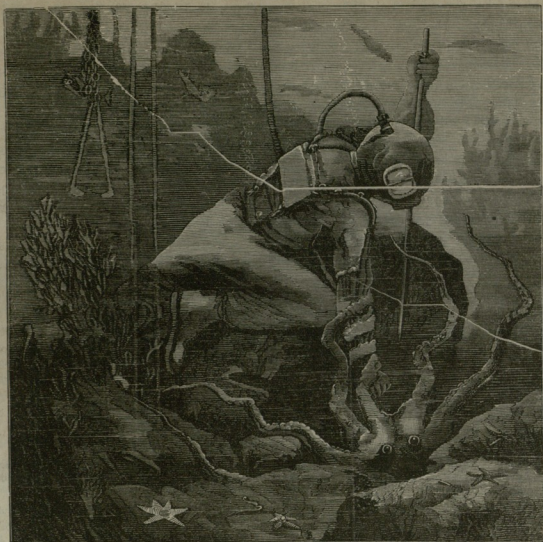
1889 წ.

ბაჩან.

მსახელს უწოდებენ ერთ ნაირს ტანთსაცმელს.
რომლის საშუალებითაც კაცი ზღვებისა და
მოკეანების ძირებში დადის და დაექმბს ან
მარგალიტის სარდაფს, ან დალუბულს ან ჩაძირულს
ხომალდებს, ან კიდევ რომლისაემ ღრმა მდინარის
ძირებში კლდის მწვეტიან, ზეით ამოჩრიალს, კორ-
ძებს, რომ იმას შეუღოს ნაპარალბებში ღინამიტის
ნაღმები, აფეთქოს, დაანგრეოს და გემების საშიში
კლდის ჩირები მოსპოს.

სკაფანდრა კეთდება ორმაგი გუტაპერჩისაგან,
რომელსაც შიგნით წყალი ვერ შეატანს. ეს თავი-
დან ბოლომდის ერთიანი გუტაპერჩის ტომარა არის;
ზედა-ტანი და ქვედა-ტანი გვერთებული აქეს, ასე
რომ კაცი როცა ჩაიკეცმს, თითქოს თავიდან ფეხ-
ბამდის სულარში ეხვევა. შემდეგ ჩაცმისა კისერზე
შემოერთყმება რეზინის რგოლი, აგრეთვე ნიდაყუზედ,
მუხლებზედ და თითების სახსრებთან, რომ ხელების
ხმარება შეეძლოს. მაგრამ წყალმა რომ კაცი არ
აიფიოფიტოს, მკერდზედ და ზურგზე დააკერენ მძიმე
რკინის ფარებს, აგრეთვე ფეხების ძირებში, რომ
წყალში მავალს შეეძლოს წყალშიაც ისე დგომა,
როგორც ხმელეთზე. თავზე კისრამდის ჩამოაცმენ
რკინის კოთხოს, რომელსაც შუშის სარკმელები
აქეს დატანებულო: ორი თელბთან, ერთი ზემოდ
თავზედ და ერთი ყურის სისწერე. თეთი რკინის
კოთხოს მიამბული აქეს გუტაპერჩის მილი, რომე-
ლიც ზღვას ზემოთ დაის, სადაც მას ყარაულობენ
ნაეებით და ამ მილით სასუნთქებს ჰაერს უზნაიენ
ზღვას ძირში მოსიარულე კაცს, რომ სული არ
შეგებუთოს. ბეერს შიშშია წყალში მავალი, რადვან
ზღვაში ისეთი თევზებია, რომ კაცებსაც სჭამენ, ან
შეიძლება გუტაპერჩის ტანსაცმაში გაეტეს, წყალი
შეუღიდეს და დაინთქეს, ან კიდევ სხვა რამე საშიშმა
ცხოველმა მავალს გძელი თათები და დალუბოს.
ერთი ამისთანა საშიში ცხოველი არის ზღვის ცხრა-

*) კესანე—პაწაწინა ყვავილია მთისა.

თათა, ანუ მეღუზა. მისი გმელი თათები საყენზე მეტია სავით. მას ასხია თაგზე რეა, ან ცხრა ამის- თანა თათი და რასაც მოავლებს ხელს მშვილობით, ხშირად ცხრა-თათა ისეთი ღონიერია, რომ მომცრო აფრიან გემებს ჩაიტანს ზღვის სივრცეში.

აქ დაბატულია ერთი სახელ-განთქმული წყალ- ში მავალი, სახელად **სმუღა**, რომელიც სკაფანდრა- ჩაქმული ღრმა მდინარის მოინის ძირში მუშაობდა. იქ ამოჩრილს კლდის წვეტებს დინამიტის ნალმებს უღებდა. ერთ კლდის ღრატოში რომ შეყა ხელი

დინამიტის შესადებათ, უცბათ მას რალმაც მძლავ- რად შემოახვია ღონიერი თათი და აღარ უშვებდა. დაუწყო ამ საოცარს ცხოველს რკინის უროს ცემა და ნახევარ საათის განმავლობაში ბეჭრგან დაგლიჯა ეს ცხოველი. რათოც იქნა კლდეზე მიკრული ცხო- ველი კლდეს მოაშორა და ამ დროს მდინარის ძი- რიდან აწომა წყლის ზემოთ მის დარაჯებს თავის საშიში მღკამარეობა. იმათ მაშინვე ამოათრის სმელი, რომელსაც წელზე ჰქონდა სხვილი თოკი მობმული. სმელს თან ამოჰყა უშველემელი ცხრა- თათა ზღვის ცხოველი.

XX

ივერიის ეკლესია

წმ. მეფის დახუთ აღმაშენებლის დროს

საზოვადოთ საქართველოს ისტორია ჯერ იმ წრეშია, რომ მას ისტორია არ ეთქმის. ის არის მხოლოდ ისტორიის მასალა. ამ მასა- ლაში მრავალი ბალახ-ბულახია და მრავალი მარგა- ლიტებიც მოიპოება. მაგრამ იმ მარგალიტების ამა-

სარჩევად და გასაწმენდათ ათი და ოცი წელიც არ კმარა. ყოველს ფაქტს თავისი კერძო მეცნიერული გამოკვლევა სჭირია, მისი დაფასება საჭიროა სინქრო- ნიული საბუთებით, მისი შემოწმება საჭიროა ფილო- ლოკიური, არხეოლოგიური, ეთნოგრაფიული, სო- ციალური კვლევით და ისეთი ფაქტებით, რომელნიც მოიპოვებინა სომხეთის, ბიზანტიის, სპარსეთის, ოსმა- ლეთის, საბერძნეთის, რომის და ევროპის განათ-

ლებულთა ერთა ისტორიულს გამოძიებაში. მარტო ჩვენს მატანებზედ, ან ეახუშტის და თეიმურაზის ისტორიებზედ ვინც დაემყარება და ვინც მხოლოდ ამ წყაროებს მიჰმართავს ახალი გამოკვლევისა და შეგნენების წინააღმდეგ, ვინც ამბობს, რომ რადგან ამ ქართულ წყაროებშიც ეს ახალი შემოქმედება და გამოკვლევა არ არის მოსწინებელი, ამისთვის სი- ცრუე უნდა იყოს, ან არა და ვინც ამბობს, იქ იმ წყაროებში სულ სხვა ნაირად სწერიაო და ახალი მკვლევარი რას ბოდავსო,—ამისთანა მესტორიე და კრიტიკოსი ჰგავს სიბნელით თვალედ-აბრმავე ბულს, რომელიც მზის შუქზედაც რომ გამოიყვანო, მაინც იძიბის წყურდილი ღამეა, აქ სინათლეს რა უნდაო. სწორედ ამ გეარს კაცებს მიემჯავებებიან ჩვენი კრიტიკოსები, რომელნიც ყოვლად უშატიოდ შეგნებებიან და განუეთიარებელს ტეტიაურს კიყინას დასცემენ ხოლმე ყველას, ვინც ახლად გამოკვლე- ულს საბუთს წარმოადგენს; მაგრამ ამ საჯანზე ჩვენ უფრო დალაგებით მოვილაპარაკებთ შემდეგში; ახ- ლა კი ჩვენ მხოლოდ აღვნიშნავთ იმ სასაბოგნო მო- ვლენას, რომ ჩვენი ამ მეოთხმოც-და-ათე წლებში სა- ასპარეზოდ გამოხსულს თაობას ემწინევა სასუგეზო ნი- შნები მომავლის ნაყოფიერის მოღვაწეობისა. ერთს ამ ახალგაზდათაგანს ბ-ნი ილია ფერაძეს კანდიდატის ხარისხის მისაღებად აღვნიშნავს ფრიად საინტერეს- სო მიმწერე ჩვენის საეკლესიო ისტორიისა—დავით აღმაშენებლის დრო. მართლაც რომ სულზე მისწრ- ბა ამ ფამად ასეთი გამოკვლევა. მიუცილებლად, ერთი უაღრესი მიზეზი ქართულ სამღვდლოების დაცემისა არის საეკლესიო ისტორიის შ უსწავლე- ლობა. მისი გულდასმით შემუშავება სხვათა შორის მითითების ჩვენს ქართულ სამღვდლოებას იმ გილთ-შესაზარეს მოელონაზე, რომ ქართული ახალ- გავზდა უფროთის სულიერს მოღვაწეობას, მაშინ როდესაც არცერთი ისტორიულად დაჩაგრული ერი არ წამოდგარა ფეხზე მაღალ საღვდლოების თავეგამოუდებლად. და ჩვენ საღდა გვეყავს, ან საღდა გვეყოლება მაღალი საღვდლოება, როცა ყოველი უმაღლესი სასულიერო და სამოქალაქო სასწავლებ- ელში კურს დასრულებული ბერობას ზურგ აქცევს, და არ ჰსურს ერის სულიერი წინამძღვრობა. მაშერთი მითხარით, ვინ შეკრებს ამ წარა-მარად გაბნეულს საქართველოს სამწყსოს, ვინ გასკუდავს მას სარ- მჭუნოებით, ერთი ზრით და ერთი მიმართულებით, თუ თავისი უმაღლესი საღვდლოების ვითარებები მოუხალა? ახა, მივიხედ-მოვიხედლოთ. ვინლა გვეყანან? — ორი თუ სამი ენისკოპოსი და გათადა. როცა ესენი აღარ იქნებიან, საღდა იქნება ი' მწყემსმთა- ვარი, რომელიც ხალხს გულს გაუთბობს სამზობ- ლო ენაზე ქადაგებით. აქედან, რასაკერეფლია, ის

გამოვა, რომ სამწყსო მინც გაბნეული დარჩება სა- ბოლოვოდ.

აი, ამისთანა მდგომარეობაში სასამოგნო მო- ვლენა ბ-ნი ილია ფერაძის მეცნიერული გამოკლე- ვა, რომელიც ბევრს ქვეყნის გულმემატიკერს ახალ- გაზბას დაუფიქრებს და მინახედნს, თუ რა უფრო გვეჭკრება ახლანდელს გარემოებაში?

„მწყემსის“ მე-15 და მე-16 №-ში აღბეჭდილია ბ-ნი ფერაძის თხზულების რეცენზია, დაწერილი კიყვის სასულიერო აკადემიის პროფესორის იენანე მალი- შვესკის მიერ. ჩვენ ამოვკრებთ ვაზეთ „მწყემსიდან“ რამდენსავე აღავს ამ რეცენზიისას.

ბ-ნი ფერაძის თხზულების შინაარს შეადგენს შესავალი, სამი თავი, რომელიც ტემის სავანს შეეხება და დამატება. შე- სავალში ავტორი შეეხება საშუაზრო მდგომარეობას აღმოსავ- ლეთისდა და აღმოსავლეთის ეკლესიისას, რომელიც გამოიწევა სელჯუკ თათრების მიძღვარებაში. აქვე ვეროდ ლაპარაკობს საქართველოს ასეთსევე არა სანატრელს მდგომარეობაზედ მე- თერთმეტე საუკუნის 80 და 90 წლებში. შემდეგ ამისა ავტო- რი გვიხატავს ხასიათს წმ. მეფის დავითის პიროვნებისას; იმ წმ. დავით აღმაშენებლისას, რომელმაც იმ საშუაზრო დროს თავს იღვა ღვაწლი აღედგინა მკვდრეთით პოლიტიკური თა- ვისუფლება და ძლიერება საქართველოსი და დემყარება ივერისი ეკლესიაში ჯგერავანი კეთილ-წესიერება და კეთილ- წესობილება.

თხზულების პირველ თავს აქვს წარწერა: ჟგერკლება და გამტკება ქრისტიანობისა ივერიის ეკლესიაში წმ. მეფის დავით აღმაშენებლის დროს.

მეორე თავში ავტორი შეეხება საქართველოს ეკლესიის იერარქიის ცხოვრებას და საეკლესიო მართელობას.

მესამე თავში ავტორი შეეხება ქართველთა განათლების მდგომარეობას დავით აღმაშენებლის დროს.

ავტორი გადმოგვცემს ცნობებს სკოლებზედ და განსა- კუთრებთ ათონის ივერიის მონასტრის სკოლაზედ, რომელ- მაც საქართველოს აულხარდ მონაგალი სახელოვანი მოღვაწე, ამავე თავში მოყვანილია სია ოკი მწერლისა, რომელიც და- ვითის დროს ცხოვრობდენ, ავტორი მოკლედ შეეხება მათს ცხოვრებას, მათ ნაწერებს და ორიგინალის ნათარგმნს. მწე- რალთა რიცხვი მოხსენებულია თეთ თმ. დავითი, რომელმაც გარდა თავის „ანდერძისა“ დასწერა „გალობა სინანუ- ლისა“. თხზულების დასასრულში ნაჩვენებია საზოგადო ბა- სისათ დავითის მოღვაწეობისა ივერის ეკლესიის სასარგებლოდ და მნიშვნელობა ამ მოღვაწეობისა არა თუ მარტო საქართვე- ლოსთვის, არამედ მთელ აღმოსავლეთის ქრისტიანობისათვის; დამატებაში ავტორი მოჰყავს თვის მიერ ქართულიდან რუსულ ენაზე გადმოთარგმნილი „ქტესისი წყარა 1103 წლის რუსის კრებისა და გალობა სინანულისა“.

ბ-ნი ფერაძეს დიდი და ფრიად საძებრე ერთგულებით მი- უყვია ხელი თავის თხზულების სავნის შესწავლისთვის. იმას საფუძელიანად ღრმად შეუსწავლია წყაროები და სხვა დასა- მზარებელი ნაწერები საქართველოს და იმის ეკლესიის ისტო- რიისა; ხელთვეშ ჰქონია გამოკვლევანი ქართულს, რუსულს, ლათინურს და ფრანგულს ენებზედ, რომელიც კი შეეხებებიან აღმოსავლეთის საზოგადოდ და კერძოდ საქართველოს. დრო მეფის დავით აღმაშენებლისა, მისი მნიშვნელობა საქართვე- ლის ისტორიაში, საქართველოს ეკლესიის მდგომარეობა მის

დროს გარკვევით და საფუძვლიანად დახატულია. კების ღირსია ის კეთილ-მოკრძალება, რომლითაც ავტორი გვყვრება საქართველოს საუკეთესო მოღვაწეების სახელს და მათ ნაღწაწა. ბ-ნ ფერაძის თხზულება უნდა ჩაითვალოს ფრიად სასარგებლო განაღდ ივერიის საეკლესიო ისტორიისათვის, რადგან მასში შეგროვილია ბევრი ახალი განსაკუთრებული ცნობები; მისი თხზულება შემდეგ მკითგ შესწორებისა სასურველია აღიბეჭ-

დოს, როგორც ისეთი ნაწერი, რომელიც წარმოადგენს უბეველია, ინტერესს და საჭიროებას ახალი გამოკვლევისას ჩვენს საეკლესიო ისტორიულს მწერლობაშიაც.

იმედია ეს თხზულება მალე დაისტამბება ქართულს ენაზედ და გავრცელდება საქართველოს საღდელოებაში, რომელსაც ძალიან უნდა სწყუროდეს ასეთი სულიერი წყაროს დაწავება.

ვილიამ ზემსპირი *)

ვამასის წლის წინათ, იენისის 12-ს 1593 წელს ვილიამ ზემსპირმა უძღვნა თავისი პოემა „იენერა და აღონისი“ იმ დროის სახელოენის სწავლულს, მფარველს ხელოვნებისა და ლიტერატურისას, ლორდს სუთჰამპტონსა, რომლის ქალიშვილი იმ დღეს ჯეარს იწერდა. თუმცა მაშინ ზემსპირის სახელი, როგორც უებრო მსახიობისა, მწერლისა და მოღოქსისა დიდად განთქმული იყო, მაგრამ ამ გარემოებამ მაინც გაუყვალა მას ახალი უფრო განიერი გზა დიდებისა. მას გაეღო კარი სასახლისა. ამიერიდან მან დაიჭირა თავისი საკვირველი ნიჭის შესაბამი ადგილი ლიტერატურის ასპარეზზედ. იმ დღეს იგი წარუდგინეს საქარწილო ნაღმის დროს დედოფალს ელისაბედს, რომელმაც მოწყალე თვალი გადააღო მის თხზულებებს და შეუყვარდა მათი კითხვა. ისეთი ძლიერი და სასიამოვნო შთაბეჭდილება მოახდინა ყოელად შემხმლებელს დედოფალზე ზემსპირმა, რომ მალე უბოძა სასახლის მწერლის წოდება. ამიერიდან მისი ნაწარმოებები უნდა წარმომდგარიყო სამეფო თეატრში.

ბელი ზემსპირისა ბრწყინვალედ გადაწყდა. მას აქეთ ერის თვალში ერთი ინჯლისი იყო და მეორე

ზექსპირი. ამისთანა ბრწყინვალე დაწინაურებას ხევა არეინ შესწრებოდა. ზემსპირმა მოხიბლა ძლიერი ნიჭით მთელი საზოგადოება, სასახლე და დედოფალი. როცა თეატრში ზემსპირის პიესებს ადგენდენ, ტევა აღარ იყო, ბევრი გარედაც რჩებოდა ხოლმე. მის დაბეჭდოს თხზულებას ისე იტაცებდენ, როგორც დამამუელი ხალხი პურსა.

ზექსპირზედ ლაპარაკობდენ ყოეღვან გამოჩენილს სახლებში, სწავლულს საზოგადოებასა, ყაებახნებსა, სასტუმროებსა და ქუჩებში. ისეთი კაცი არ მოიპოვებოდა მთელს ინგლისში, რომ ვილიამ ზემსპირის სახელი არ სცოდნოდა. რაც კი ამის კალმით დაიწერებოდა, მაშინვე საყოველთაო საკუთრებად ჰხდებოდა: ან ისტამბებოდა ან არა და დაუსტამბავათა ადგენდენ თეატრში.

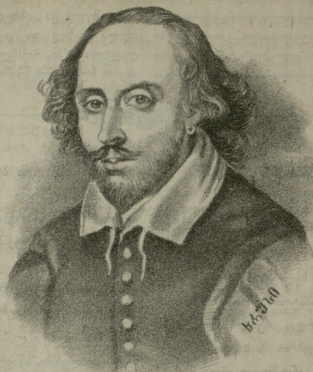
მეტადრე ძლიერი შთაბეჭდილება მოახდინა 1596 წელს ზემსპირის დაბეჭდილმა ლექსებმა—სონეტებმა და ტრაგედიათა „მეფე გენრის მეოთხემ“. დედოფალი უტყვროდა სცენაზედ ფალსტაფის ოინებაზობას, შადრევაწივით ვაღმომჭეფვარე მოსწრებულს სიტყვებს და მარილიანს ხუმრობას. მეფის მზარბულებას, სიცილს საზღვარი არ ჰქონდა; უყვირდა საოცარი სიუხვე ზემსპირის მახილ ნიჭიერებისა და ენა-მჭეერობისა. მაინ უბრძანა დედოფალმა პოეტს, დაეწერა ისეთი პიესა, სადაც უმთავრესი გმირი თვით ფალსტაფი ყოფილიყო. ეს იყო მიზნები, რომ ზემსპირმა დასწყერა სახელოვანი კომედია „იენდზორის ნათლიდღებში“, რომელმაც მოიყვანა სასახლე, კარის დიდებულნი აუწერელს აღტაცებაში. ეს შეუდარებელი ტაიი ცულულუტა და გაიმეწრა კაცისა დღემდის ისეთივე ცულუტალია, როგორც იმ დროს იყო. მაგრამ უფრო დიდხანს, ძლიერ დიდხანს, საუკუნოდ იცოცხლებს

*) ამ სათაურით იყო ერთი შეწინიერი მოკლე წერილი გაზეთ „რუსულს უწყებებში“ მე-168 №-ში დასტამბული; გაზეთმა „იერიამ“ ამ წერილიდან გადმოთარგმნა შოლოდ ზემსპირის ბიოგრაფიული ცნობა; მაგრამ ჩვენის აზრით ამ ცნობაზე კიდევ საინტერესოა იმ წერილში თვით პოეტის ნიჭის განმარტება. ჩვენ საჭიროად დავინახეთ ზემსპირის სურათთან ერთად ამ განმარტების გადმოღება „ქვალში“ და თანაც დავურთეთ ჩვენი შეშენება, რომ ქართველმა მკითხველმა უფრო მრაველი გამოხატულება შეადგინოს ამ უწარჩინებულეს პოეტზე პოეტთა შორის.

რედ.

კაცობრიობაში ხსოვნა უდიდესის გენიოსისა და შეუდარებელის ტრაგიკოსისა, რომლის ქმნილებანი უკვე სამაის წელიწადი განუწყვეტლოვ აშეენებენ ყველა განათლებულის ხალხის თეატრსა...“

საკვირველია ამ კაცის ცხოვრება. მან იცოცხლა 52 წელიწადი; იგი მწერლობდა მხოლოდ ოცის წლის განმავლობაში და აღმოხატა მთელი ქვეყანა, წარმოსთქვა მთელი კაცობრიობის სიბრძნე. მაზედ უღრმესად კაცის გულში სხვას არავის ჩაუხედავს დედა-მამის ზურგზე. 1610 წელს შექაპირმა უტაბო

ვილიამ შექაპირი

შესწყეიტა წერა, თითქოს აღასრულოა ლეთიური დანიშნულება კაცობრიობისადმი და შემდეგ ვაკმინდა ჩმა, დაუბრუნდა თავის ოჯახს, კოლშვილს, რომ ექვსი წელ იწადი კიდევ ეცოცხლა მშვიდობიანად, ტბილად, შეუშფოთებლად და ბედნიერად თავის საყვარელს კოლშვილში. დღეს მისი თხზულება შეადგენს მთელის განათლებულის ქვეყნის სიბრძნის წყაროსა. ყოველს ინგლისელს შექაპირის თხზულება თან დააქვს. მისი სახარება ის არის მასში ემებს იგი თავის გონების საუნჯეს. ს. დ—ე.

კრედიტი და მისი მნიშვნელობა

ჩვენი ხალხის ეკონომიური მდგომარეობას წარმატებისთვის

Земля одинъ изъ факторовъ производства и основаніе народнаго богатства. (ეკონომიური აქიომა)

„Никакое общество не можетъ пользоваться процвѣтаніемъ и быть счастливымъ, если большинство членовъ его бѣдно и несчастно.“

ა. სიტო.

(შემდეგი *)

შ აგრამ უკანასკნელ ხანამდე რამდენად აკლდებოდა მამული თავდაუნაურობას, თითქმის ამდენადვე ემატებოდა გლეხობას მიწა წყალი. თუ პირველ დროს, გლეხების განთავისუფლებას შეზღვევ მხოლოდ ათობით და ასობით ეხედავდით

მიწის მოსაკუთრე გლეხებს, ახლა ათასობით ითვლებოდა მათი რიცხვი. გლეხ-კაცობა უფრო და უფრო ეწაფება ნადლეების შესყიდვას და ისე წერილ-წერილადაც იძენს თავის საკუთრებათ მამულს. ქუთაისის გუბერნიაში 48,261 საბატონო კომლია. ამათგან 23,407 კომლს მთავრობის დაუხმარებლად 1889 წლამდე შეუსყიდნა 104,165 დსეტინა, 4,833,258 მანათად დირებული. ტფილისის გუბერნიაში, თუმცა შესამჩნევად ნაკლებია დახსნილ გლეხთა რიცხვი, მაგრამ აქაც 1890 წლამდე 2777 კომლს საკუთარი მიწა ჰქონია *). ასეთი სანუგეშო მოვლენა ემჩნეოდა აქამომდე გლეხ-კაცობას. ამ ბოლო დროს კი ეს აღარ ითქმის. გლეხობასაც გაჰკირეებია საქმე და თავდაუნაურობისაგან გატკვნაღ გზას მიჰყოლია. აი, ამის დამასაბუთებელი მაგალითებიც.

*) იხილეთ უკვალის * მე-35 №-ი.

*) იხ. „Сводъ статист. данныхъ о землевладѣніи въ Тифлисской и Кутаисской губ.“

შარშან „იერიკი“ მე-132 ნომერში კორესპონდენტი ნაფარეულიდან (თელაის მაზრაში) შემდეგ ამბავს იუწყებოდა:

„1871 წ. ს. ნაფარეულშიას ორმოც-და-ოთხმა კომლმა გლეხმა შეისყიდა თავის მებატონე თ. დავით ქვეყანისაკან ნადელით მიზომილი ვენახები, სახლ-კარი და მიწის ნაკვეთი. მარტო სახნავი შეიკადა 1400 დღიურსა. მამული დაჰასდა 50,000 მან. მაგრამ რადგან გლეხებს არ მოეცემოდა ამოდენა ფული ხელში, ამიტომ იმათ სთხოვეს მთაწარებას, გვესესხე ამისათვის საჭირო ფული და ჩვენ გაძლევთ პირობას ყოველ წლივ წერილ-წერილად გადავიხადოთ ეალი სარგებლითო. მთაწარება დათანხმდა და ასესხა გლეხებს 50,000 მან. ექვთი პროცენტით, ასე რომ ყოველ წლიურ გადასახადს შეადგენდა 3000 მან. ცოტა მეტეს სრულიად ეალიდან განთავისუფლებას-კი უნდოდა 49 წელი. ამ სახით, ნაფარეულელები მოსაკუთრენი გახდნენ. გავიდა მას აქეთ ოცი წელი და ახლა კი მათი ბედი ასე დატრიალდა. წლიური გადასახადი 3000 მან. სხვა გადასახადებთან ერთად მძიმე ტვირთად დააწვა გლეხებს და ამიტომ ეერ შექონდათ ფული სრულიად; ნელიმიკა თან-და-თან იზრდებოდა და ახლა თითქმის 29 ათას მანეთამდე ითვლება. თავის ეალს მხოლოდ ცხრა ათასი მოჰკლებია, ასე რომ ახლა ნაფარეულელებს სულ მართებთ 69 ათასი მან. რადგან ამოდენა ეალის გადახდა შეუძლებელად დანიახა სოფელში, ისიც ადგა და მიმართა საუფლოსწულო მამულის გამგებებს იმ წინადადებით, რომ ეს მთელი ჩენი ნადელები, 1400 დღიური მიწა სავენახეთი გამოხადგვია, იყიდეთო პირობით, რომ იმ მთაწარების ეალი სულ ერთიანად თქვენ გაისტუმროთ, ჩვენ კი მხოლოდ სახლ-კარი და ვენახები დავეტოვათო.“

როგორც იხმისო, ათაეებს წერილს კორესპონდენტი, გამგებმა თანხმდება ამ პირობაზედ და დაუწყია კიდევ ამ მამულების ყიდვის შესახებ მიწერ-მოწერა, სადაც ჯერ არსა.“

აი, მეორე სამწუხარო ამბავი. კორესპონდენტი სიღნაღიდან (იხ. „იერიკი“ № 77, 1893 წ.) ამბობს რომ იქარ გლეხ-კაცობის წლიევანდელ გაჭირებულ მდგომარეობაზედ სიმშლის გამო, სხვათა შორის სწერს:

„გლეხ-კაცს რომ გაუჭირდება, ჰყიდის საქონელს და მით იბრუნებს სულს. ახლა რადასა ჰყიდის გლეხ-კაცობა საქონლის სანაგებოდ? ჰყიდის მამულს, ნაფუძვრებს, ვენახებს, ჰყიდის სავენახეს. ან

სასახლე ალავს, ანუ სახნავ მიწას. „მაშ რა გენა, ცოლ-შვილი მებატება სიმშლითაო“. მაწუხე მამადანა საქმე და ჯერა. იმ მიწებსა ჰყიდიან, რომელიც, ეინ იცის, რა შავი დღითა და ეი-ევაღახით აქეთ ნასყიდი და შეძენილი.“

ნუ გვგონიათ, რომ ეს მხოლოდ იშვიათი მაგალითებია. ასეთი ამბები ბევრი ხდება ჩვენ კურსხეულ საქართველოში.

ეს განა გულ-დასაწყვეტი და გულთ-შემზარავი მოვლენა არ არის მისთვის, ეისაც ცოტად ნად მიანც შესტყევა გული ქვეყნის ინტერესებისთვის? ასეთმა ამბებმა ძლიერ უნდა დააღონოს კაცი ტმისცე გამოურკვეველ, სასოწარმყვეთელ ფიქრებს. განა, ასეთ უნდა შეიქნეს ჩენი ბედი? ყველა ასეთი გოლგოთობაც გავაგონიდა ჩენის მხრით შეუვაღარში? ლკრმან-ტოვის სიტყვები: „Къ добру и злу постыдно равнодушны...“ (აღი და კარგი, ჩენდა სასარტოთ, ერთი ჩენთვის) — თითო ზედ ჩენ ზედ არის გამოკრილი. ცოტა ღრმად ტედაკირებებით დაეაქერღეთ ამ ფაქტებს. გავსინჯოთ ისინი მომავლის და არა მარტო აწყო ინტერესების თეალით. რას გვეუბნებიან ისინი? იმის მეტს არაეებს, რომ თუ ჩენ ასე ეიზოკინებთ, ეაღონილალებთ, ჩენი შთამომავლობა სულ ერთიანად ლტონს ანაბირად დარჩება; და რადგან უმიწაწოდ დიდხანს ეერ ვასტანს, ამისთვის ქეეყანას ევლარ ემსახურება კაცი, ძალზედ დასუსტდება არსებობის ბრძოლაში... და ბოლოს ცხოვრების ილაჯიც გაუწყდება. გავითვალისწინოთ ყოველივე ეს და დავინახეთ, რა სამწუხარო ყოფაც მოელის ქართველ ერს. ბატონებო, ჩენი ადგილ-მამულები დილაღ სხვებს დაეუთმოთ, მიყიდ-მომყიდოთ მხოლოდ მაშინ, თუ დარწმუნებულნი ექნებით, რომ ეს სხვის ხელში ჩენის ადგილენის გადასელა ჩენივე სასიკეთოდ ექნება, თუ ჩენი მამული, სხვის მიერ წარმოებულთ, საერთოთ ჩენ ქვეყანას უფრო მეტ სარგებლობას მოუტანს, თუ ჩენთვის რაიმე სხვა საქმე უფრო უპროანი იქნება, ეიღრე მიწათ-მოქმედება და ყოველი სხვა წარმოება მიწაზედ დამყარებული. მაგრამ ერთი მიზრძანეთ, სად არის ეს პირობები? აბა, რომელი ბრიყვი და უმეცარი იტყვის, რომ ისინი, ეის ხელშეიაც გადადის ჩენი ადგილ-მამული, მავალითად ეპარ-ჩარჩები და კაბიტელებისტები, ეს მიწას შეუტეველი და მეურნეობის არა მიმდევარი კლასის, უფრო უკეთ მოულებს და ხეირს დააყრის ჩენს ადგილ-მამულებს, ეიღრე ისინი, რომელთაც მთელის საუკუნოებით ხელში დაუფლიათ? ძლიერ საეჭეოა, რომ არა მზენელ-მთესეულთ ხელში მიწების გადასელამ

სამეურნეო პროგრესი მოიტანოს და არ აწიოს მიწათ ფლობელობას. ამ სახით, ჩვენ დადილი-მამულეების დაკარგვას ორნაირი ზარალი მოსდევს: ერთი მხრით, ამით სრულიად ეიღუბებოდა ჩვენ ქართველები, ეკარგებოდა უმთავრეს ჩვენს ქონებას, რომლითაც გვაღვია სული და მერე მხრით, იღუპება, უძლეურდება თეთი მიწა. სწორედ დასაფიქრებელია ეს გარემოება.

მამულების დაკარგვაში, თეთი გლეხ-კაცობას ევრაეთით ბრალს ვერ დაესდებოდა. რა დანაშაული აქვს აქ იმ ბუნებ არსებებს? იმას გაუჭირდა და ჰყილის უკანასკნელ თავის ავლა-იღებებს. საკვირველი და არა ჩვეულებრივი აქ არა არას რა ზემოდასახელებული მავალითებიდან ეკუთვლილობით, რომ ერთ შემთხვევაში გადასახადებს და ათას სხვა ქირ-ვარამს ევლარ შეუძლო გლეხმა და მიანება თავი მიწას, მერე შემთხვევაში მოუსაგლობამ ყოველ ქონებას გამოამშვიდობა და ბოლოს მიწაც გააყიდინა და სხე. ეს ასე უნდა მომხდარიყო და ასე გათავდებოდა სხემისაც. აბა, ჩაყენეთ იგივე გლეხობა სხვა პირობებში, აბა, გამოუტყველეთ იმას ახლანდელი გაცვეთილი ნიადაგი, თუ მან თავი დაანებოს თავის ნაპავეცი, ოფლათ გაეწეოთ მიწას. იმას ეს ფიქრადაც აროდეს არ მოუფა. საქმეც ის არის, რომ თუ მას გაჭირდება უჩენე, გატყვევასაც გატყვენ. რუსეთში შენიშნულია საზოგადოდ, რომ გლეხ-კაცობა გარბის, სტოეებს მამა-პაპეულს ადგილს, ჰყილის ყოველ თავის ქონებას და ეძებს ბედნიერებას სხვაგან, სადაც ჩამგონებულთა აზრით, მისთვის ეითომ სამოთხე მზადდებოდა. ახლა უნდა ჩაუტყვირდეთ, რა არის მისი სხვაგან გადახვეწის მიზეზები? მხოლოდ მაზედ არის დამოკიდებული ეს მიზეზი, თუ რაიმე სხვა გარემოებანი აძიქლებენ მას გადასახლებას?

ემიგრაცია (გადასახლება), რომელსაც მეტწილად მიეტყ საუკუნის დასაწყისიდან რაც დრო მიდის, თანდათან უფრო-და უფრო ძლიერდება, ამტკიცებს იმას, რომ მდებარეობა წოდება ძლიერ შევიწროებულ მდგომარეობაში იმყოფება. მუშა-ხალხი, რომელსაც თავის სახლ-კარზე და ადგილ-მამულზე ხელი აუღია, ევლარ უძლეობს იმ მუდმივ დამოკიდებულებას მიწათ ფლობელთა და კაპიტალისტთაგან, რომელნიც მას სულს უხუთენენ; აი, თავი მიზეზი, რომლის გამო მის სტოეებს თავის მშობელი კერას, ეთხოვება ნათესავებს, ნაცნობებს და მიდის სხვაგან საკუთარი ქონების შესაძენად, სადაც უნდა იყოს ეს უკანასკნელი, სულ ერთია, ოღონდ კი ახალმა ალაგმა მას მისცეს თავისუფალი უზრუნველი შემოსავალი; ჩვენ ეხე-

დათ, რომ ყოველ წელს ათი და ასი ათასობით სახლდებიან ევრაეთიდან ავსტრალიაში, ამერკაში და სხ. ათასწირ მიმივ შრომას და სიმწარეს იტანენ გზაზედ, ეთხოვებიან ევრაეთულ კულტურას მხოლოდ მისთვის, რომ გვება უტკო მხარეში სამუდამო ბინადრობა აიჩინონ, დააღწიონ თავი იმ უმიწა-წყლო და უსახლკარო ყოფას, იმ აუტანელ სიღარიბეს, რომელშიაც ისინი იმყოფებიან თავის სამშობლოში. ამ სახით, ახლანდელი გადასახლება დაბალ წოდებათა ჩვენ უნდა მიეწერათ არა ხალხის სიმრავლეს, არამედ იგი არის შედეგი ღრმა სოციალურ და ეკონომიურ მიზეზებისა, შინაური არეულობისა (неурядицы), როგორც მავალითად: უმიწაწყლობა, სიმკირე მიწისა, ხშირი მოუსაგლობა, დიდი გადასახადები, მიწების უსწორო განაწილება სხვა-და-სხვა წოდებათა შორის. როდესაც რომელიმე ტერიტორიაზედ უმიწრესობაა მიწათ-ფლობელთა, მაშინ უმრავლესობა ერისა ან სულ მოკლებულია მიწა-წყალს, სახლ-კარს, ან არა და ისე მკირე ნაწილი დარჩენილა მის წილად, რომ ვერ არჩენს, ასახრდობებს მას. მავალითებისათვის შორს არ წავალ. აბა, ერთი გამოკითხეთ რუკის გლეხ-კაცს, რატომ სტოეებს იგი თავის სამშობლოს და მიეშურება სხვაგან, ციმბირს, კავკასიას, იმერ-კასპიის მხარეს დასახლებულად. იგი მაშინვე ასე გიპასუხებთ: „ადგილი ბევრია, მაგრამ ხელთ არა გვაქვსო, ან ჩვენ ვერ გამოვიყენეთ... მიტოვაც მიდის შორს გადასახლებულად. მიწა ბევრია, მაგრამ მანიც მიდისო.“ *) ან რა აძიქლებს პოლონელს ბრაზილიაში გადასვლას, თუ არ ისევე შინაური გაჭირება, უმიწაწყლობა? ასეა ყველგან და ასე იქმნება ჩვენშიც, თუ მალე ყურადღება არ მიექცა ჩვენის ხალხის გაჭირებას, რადგან ერთი და იგივე მიზეზები ყველასთან და ყოველგან ერთსა და იგივე შედეგებს იწვევენ.

ემიგრაცია, მამულების ასე თუ ისე დაკარგვაში დანაშაუნი არა თეთი მშენებლ-მთესველი გლეხ-კაცობა, არამედ ჩვენ, სხვები, რომელნიც უნდა ხელმძღვანელობდენ მისი ბედით, რომელნიც უნდა ზრუნავდენ მის ყოფა-მდგომარეობაზედ; დანაშაუნი დღევანდელი ცხოვრების პირობები, რომელშიაც ჩაყენებულია ჩვენი გლეხი.

*) ი. ბ. ტომი ზღაგრაფიკის თხზულებანი: „Устовъ“ № 397.

„Земли много, а не къ рукамъ, не у рукъ... Оттого и идти переселенцы... Земли много, а идти...“

როდესაც ვლადიკავობა მიწათფლობელობაზედ, ჩვენ არ შეგვიძლია არ აღენიშნოთ კიდევ ერთი გარემოება, რომელიც აფერხებს გლეხთა მიწათფლობელობის გაძლიერებას, მის დატყვას, რომელიც უკადრის ამ ახლო მომავალში ქართველ გლეხ-კაცობას ერთიანად გათავისირებს და ბოგანო გლეხად გადაქცევას. ჩვენ ვაზიარებთ იმ მამულების სიმცირეზედ, რომელნიც გლეხებს ერგო ნადელში საგლეხო-დებულების ძალით. მოგვსენებთ, რუსეთში ბატონყმობის მოსპობის დროს გლეხებს მიეცათ ნადელში მამული ჩვენ გლეხ-კაცობაზედ გაცილებით მეტი; მაგრამ რუსის გლეხი მაინც მოდის და ტირის მამულის სიმცირეს და ეს ჩივილი დიად საფუძვლიანია... თუ ასეა საქმე დაყენებული რუსეთში, მაშ ჩვენი გლეხ-კაცობის მდგომარეობა მამულების სიდიდის მხრივ ხომ სულ მთლად წყალ-წადებულნი უნდა იყოს და მართლაც არის კიდევ. ეს აზრი რომ ლითონ სიტყვით არეი მიიჩნიოს, ამის დასამტკიცებლად მოვიყვანთ შემდეგ საბუთებს:

როგორც გვიმტკიცებენ სტატისტიკური ცნობები *) მთელ ტფილისის გუბერნიაში ითვლებოდნენ საბატონო გლეხები, რომელთაც თავისუფლება მიენიჭათ, 13,230 კომლი, ანუ 57,632 სული მამრობითის სქესისა. ბატონყმობის დროს ამით ხმარებაში იყო 69,987 დღიური სარწყავი და 85,300 დღიური ურწყავი. მას შემდეგ, რაც განთავისუფლდნენ, მიიღეს 45,935 დღიური სარწყავი და 50,513 ურწყავი; სულ სარწყავია და ურწყავი 96,448 დღიური; მაშასადამე ნახევარზედ ცოტა მეტი, ვიდრე ბატონყმობის დროს. ეს 96,448 დღიური მიწა მიეცა ნადელად მხოლოდ 12,712 კომლს, 1334 კომლი-კი უნადელად დარჩა, 386 — უსახლკაროდ და 110 — ბოგანოდ. კომლულად რომ ეიანგარიშოთ, დაეინახეთ, რომ თითო კომლს შეეხდა შეიდა ნახევარ დღიურზედ ცოტა მეტი, ანუ კომლზედ $3\frac{1}{4}$ დსეტახლა თუ კომლში ხუთი სული ჩაეადგეთ, როგორც ოფიციალური რიცხვი, მაშინ გამოდის, რომ თითო სულს მიეზომა უსტაენი გამატებით ორ დღიურზედ ცოტა მეტი. თუმცა ამასთანავე ჩვენ გლეხებს ენახებოდა მიეცათ ნადელში, მაგრამ ეს ენახები ბევრს არას შეადგენს. ასე იყო საქმე ამ ოც-დაათი წლის წინად, როდესაც გლეხი ის-ის იყო გათავისუფლდა. ამ წინის განმავლობაში ეს 12,712 კომლი ერთი ორად იქცა, ასე რომ ახლა თითო სულს ხედება ერთი დღიურა, ანუ ნახევარი დსეტახლა. ნუ დაგვიწყობდა ისიც, რომ უნადელო გლეხთა რიცხვიც დღევანდლამდე

სამი ათას კომლამდინ ავიდოდა. უფრო მეტი სიმცირე იმჩნევა ქუთაისის გუბერნიაში, რომელსაც ამ მხრივ თითქმის ევრც ერთი კუთხე მთელ რუსეთის გუბერნიაში ევრც დაედრება. ვფანებთ, ესეც საქმარისია მისთვის, რომ წარმოვიდგინოთ, თუ რა ძნელ ყოფაშია და მომავალში კიდევ რა მწარე ბედ მოვლის ჩვენ გლეხ-კაცობას, თუ მას დროზედ არ ვშველია საიდგამე. მიწის სიმცირე ბევრნაირად მავნებელია: იგი მავნებელია სახალხო მეურნეობისათვის, რადგან მცირე მამულიანი გლეხი ეკონომიურად სუსტი არსებაა, მისი შრომა ნაკლები ნაწარმოებულია; მავნებელია თვით სახელმწიფოსათვის, რადგან ეკონომიურად სუსტი ელემენტები ხალხისა მძიმე ტვირთად აწევს სახელმწიფოს და მის მაჯიერ კი არაფერს აძლევენ მას და სხე, ამიტომ საჭიროა აღმოიჩინოს შემწეობა როგორც მთავრობამ მით, რომ თავისუფალი სახელმწიფო მიწები მიუზომოს უმამულო გლეხთ, აგრეთვე საჭიროა, მაღე და დაუყონებლო დაეხმაროთ ჩვენც და მისცეთ ცხოვრების სახსარი იმათ, რათა ის მიწა, რომელსაც გლეხ-კაცობა ფლობს, ცოტა იგი თუ ბევრი, შერჩეს მას; ხელიდან არ გამოეცალოს და ამ მცირე მიწას განკარგებულ მეურნეობის წყალობით მეტი ნაყოფი გამოაღებოს, ვიდრე ახლა, ასე რომ მას შეეძლოს რიგიანად ცხოვრება, თავისა თუ ოჯახის გამოკება და ბევრ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება. მაშინ მიწის სიტუაციეც ისე ევრც დააძაბუნებს და ევრც შეაწუხებს მას, როგორც ახლა. ბელგიაში, სადაც სასოფლო მეურნეობა მაღალ ხარისხზედ დგას, ხშირად ერთი ოჯახს, რომელიც შეიცავს 5 სულს უკავია მიწა ზომით $1\frac{1}{2}$ დესიატინა, მაგრამ მიუხედავად ამისა ასეთი ოჯახი არამც თუ ღარიბად ცხოვრებს, არამედ ბევრსაც ინარჩუნებს. თუ ერთი პატარა ნაჭერ მიწას ბელგიაში ასეთი დიდი ნაყოფი მოაქვს, ეს მით აიხსენება, რომ აქ განჩენილია უკეთესი სისტემა შემუშავებისა, სთესენ მხოლოდ საუკეთესო თესლს და ინახვენ უკეთესის ჯიშის საქონელს.

ჩვენ აქ ვათავებთ ვლადიკავობას თავადაზნაურთა და გლეხ-კაცთა მიწათფლობელობის აწყობა მდგომარეობაზედ. ახლა გავკრით შევეხებით ჩვენის სოფლის ზოგიერთ სხვა მხარეებსაც, შევეხებით იმდენად, რამდენადაც ეს საჭიროა ჩვენ მიერ აღძრულ კითხვისათვის.

გ. გველსიანი

(შემდეგი იქნება)

*) იხ. ივერია № 81, 1893 წ.

ღ ა ვ რ ი შ ი

(დასასრული*)

ატონო, თქვენ რამ მოგვიყვანათ საწყობების სადგომში? მკითხა მურშიდმა.

— მეც თქვენსავე დაერიში ვარ-მეთქი და ქვეყნებში დავირწი, დაუნაწალებ; მსულის გავიგო, თუ როგორ ცხოვრებენ ჩემისთანა კაცები, — ეუბასუხე მას.

— ეი, ულლა! მაშ ჩვენ ძმები ცვაფილვართ, მიიხზრა მურშიდმა. ხელი ჩამოპართვა და მერე პირთან და შებლთან მიიტანა.

— რა რჯულის ბრძანდებიან? მკითხა მან.

— სომეხი ვარ-მეთქი ეუბასუხე.

— სარწმუნოებით?

— ქრისტიანი.

უკანასკნელმა სიტყვებმა მოკვარეს მურშიდს ღიმილი.

— თქვენა თქეთ, რომ დაერიში ვარო, მაგრამ დაერიშებს რომ არც რჯული აქეთ, არც სარწმუნოება?...

ვიგრძნე, რომ შევცდი და ეუბასუხე:

— ჩვენ ასეთი დაერიშები ვახლავართ.

— მაგრამ ქრისტიანობის სარწმუნოების მქადაგებელი, მესია, სრული დაერიში კი იყო, — განაგრძო მან. ის იყო აჭა-მუჰამედების საკუთრება (სიყვარულის ხალხი, ანუ სიყვარულის მიზანი); მას სიმდიდრე სძულდა, საწყობების შემზარალებელი იყო და ნუგეზისმცემელი.

— დიად! ის ქადაგებდა სიყვარულს, ის შრომბდა, რომ მოეხსნა ტყვეთათვის მძიმე უღელი, ეუთხარო მე.

— მაგრამ მისი ჩამომავალნი, თქვენი ხალხები (საღვთებობა) არ შეიქმნენ თავიანთ მქადაგებლის ღირსეული მოწოდებით. მათ ქვეყანა და მისი პატივი შეიყვარეს და ყვეელი სიწმინდე ანაცვალეს თავიანთ სურვილს...

ამ დროს დუქნის კუთხეში მწოლარი ხაფშიკის გალობამ გავაწყვეტინა საუბარი

— ჩვენ მას ამაღამ ძალიან მოჰკიდებია ბანგი, სთქვა მურშიდმა. ევ ჯერ ისევ ხარობს სიხმრებით.

ინდოვლმა იმ დროს ამოიღო თავის პარკიდან (ჯულბენდიდან) ერთი გრძელი ნაჭერი აფიონი, და-

მტერია, გაიგესა მუჭი და პირში ჩაიყარა. მე გამიკვირდა, აფიონის მხოლოდ ერთი ნაჭერიც სამყოფია, რომ მოსწამლოს თუნდ ძალიან კარგად მყოფი ადამიანი, მაგრამ მან შეპაჩივით შეტემა და გული არ აერია.

მურშიდმა კი გოგრის ყალიონში ჩასდვა ერთი ნაჭერი ბანგი და დააწყო მისი მოწევა. მეორეებმაც დაიწყეს აფიონის ჰამა და წვევა; რამდენსამე წუთს შემდეგ პატარა ოთახი კიდევ გაიგესა სულის შეჩხუთავი ბოლითა.

ბანგისა და აფიონის დამთრობმა ძალამ დაიწყო თავისი გავლენა. დაერიშები თან-და-თან მხიარულობდნენ; მათ მეც მითავაზეს მოსაწვეად თავიანთი ყალიონი; მაგრამ მე უარი ეუთხარი, ჩვეული არა ვარ-მეთქი, და მოუკიდე ჩემს საგარას.

ჩვენმა ლაპარაკმა დიდნანს გასტანა; მე შევებინე, რომ ეს დაერიშები ახლ-ჭაგატოს მიმდევარნი იყვენ, ესე იგი ქვეშაირიტების მიმდევარნი.

მაგათ იმგვარი ქვეშაირიტება არა სჯერათ, რაც რომ საკვირელებით არა აქეთ გამოცხადებულთ. ამ ქვეშაირიტებს რომ დაუხლოვდნენ, მათ უნდა გაიარონ შემდეგი ორი მუხლი: პირველი სიყვარული (მუჰამადი), რომელწევად ამყარებენ ყოველი სიკეთის საძირკველს, თარაგათა (წესები); ამ მოძღვრების ძალით კაცი მყვლინობს სხვა-და-სხვა მარხებით და განდევლობით აღმოიკვეთას ყოველ ნაირი ხორციელი ლტოლვილება (ჯამბეი ჰეიანეთი), და გასუფთავდეს. განიწმინდოს და სრულიად სულიერი შეიქმნეს (ჯამბეი რუჰანათი). მაშინ თითონვე ახლოვდება ჰაგივათს, ესე იგი ქვეშაირიტებას.

დაერიშები ბევრნი არიან, რომელნიც სხვა-და-სხვა მცნებას აღიარებენ, მაგალითად: დამრი, სუფი, ბაბი, ურაფა და სხვა. მათში სულ-დაბალნი მატყუარებიც არიან, მაგალითად, მკითხავები, მისნები, ჯადოსნები, ეარსკლავთ მტყველები, მეშუსიკენი და სხვა.

მოვლეს დაერიშები სძულთ, როგორც ურჯულონი, რადგან ისინი შარიათის*) წესდებულობას არ ასრულებენ. მაგრამ დიდკალობას, ესე იგი მაღალი წოდების ხალხს უყვართ იმათი სიბრძნის გავება და პატივს სცემენ.

დაერიშები, რომელნიც მანაწაღა მისიონერები არიან და სიბრძნის მომყენელნი, იმათ უწყობიათ

*) სარსელების საეკლესიო და სახორციელო ყოველკანონებს და წესდებულებას შარიათს უწოდებენ. ამ შარიათის ისტორია ცალკე დაიბეჭდება „ჟვალში“.

*) იხილეთ „კვალის“ მე-35 №-რი.

სპარსეთის ხალხში ახალი ცოდნა შეიტანონ; მაგრამ მათი ნაკლებეულება ის არის, რომ იმათ ერთგვარი მიმართულება არა აქვთ, და ყველას თავისი ცალ-

კე აზრი აქვს. სხვათაშორის მათში თავისუფლად მოაზრენიც ბევრი არიან.

დ. ტრ-და—ცი,

«სხვამ რაც უნდა თქვას!»

მხია იმ გამოჩენილებულ პეტრეზე, რაც დემარტო, რომ წახსნა ლავამი და გაუშვა თავის ნებაზე, არ იცოდა, ვგ მოუვიდოდა ბატონო, აღარ დასჯერდა ლსამღვდელს სწავლას, ასწია და მაინცა-და-მაინც უნივერსიტეტში გაგზავნა. ესეც მისი უნივერსიტეტი, ოხმ დაკარგეს, მაშ ეხლა წაივლეს და სდიოს!...

— რომ ეგუბნებოდით, ეს რა ჰქენი, რატომ მიეცი ნება, ღვლად კურთხევაზე ხელი აეღო და სამოქალაქო ნაწილის სასწავლებელში გადასულიყო? ის არ გერჩია, ღვლად გკურთხებინა, სამუდამოდ შენთან დარჩებოდა, მოხუცების დროს მოგივლიდა და გასტორებდაო.—ეგ, შეილი კამეჩი კი არ არის, რომელსაც იმიტომ ზრდიან, რომ შემდეგ ტვირთი ეაზიდნოთო.—დაიწყებდა ფილოსოფოსობას—მე ჩემი ღოო, ავად იყო თუ კარგად, მოცემე, ცალი ფეხი სამარეში მიდგია, ჩემი გულისთვის შეიღს გზას არ დავუშვამ, როგორც ჰსურს და მისთვის სამჯობინაროდ მიაჩნია, ისე წაიყვანოს თავის ცხოვრება. ჩემი შეილი აღარც უწლოვანია და არც სულელი, რომ ჩემი ხელმძღვანელობა სჭიროდეს, მე ერთი სოფლის უსწავლელი ღვდელი ვარ, მისოდენა რა გამეგება ცხოვრებისა. ეხლა ის არის! ბევრი რამ თუ გავეგებოდა და კაცი სტუდენტი ბრძანდებოდა, ზედვე დავტყუო!

— ბატონო, სემინარიში ყოფნის დროსაც ეტყობოდა იმას, რაც შეილი იყო: ღიღ-კაცი, უფროსი, წირვა-ლოცვა ფეხებზედ ეკიდა! მის წინ რომ გუმბრნატორს გაეყო, ჯელს არ მოუხილდა. გაბსოეს, ჩენმა ბლაღოჰინმა რომ ერთი უფროსი დაპატრევა სადილად. სულ ამ მაზრის ღიღ-კაცობა იქ იყო, იმ ღღეს. იქაც კი არ მივიდა,—რა მინდა, მე იქ რა ხელი მაქვსო. ამისთანა კიდევ რამდენი მახსოვს მისგან!...

— აი, ჩენი გაბრიელის სტეფანე რომ არის, კაცი იმისთანა უნდა: ის სწავლაშიც წყნარი და მშვიდი იყო და ცხოვრებაშიაც ევთია. რაღაც რამდენიმე წელიწადია, რაც ის ღვლად ეკურთხა, მაგრამ მაინც კი ისე გახდა, ი დატაკი მამის დატრეზული ოჯახი, რომ მეცის სასახლე გეკონება. წეიმაში რომ მდინარეს წყალი ემატებოდეს, ისე ემატება მის ოჯახს ქონება.

— რა ბრძანება, ღვდლისთანა უზრუნველი ცხოვრება ამ დროში სხვას ვის აქვს! ყოველწლივ ემატება ღვდლის ჯამაგირს ხაზინიდან. დაილუბა, დაილუბა საწყალი პეტრე! მისი ბიჭი, რომ რუსეთში არ გაეშვა და ღვლად ეკურთხებინა, ი ქოხი რომ უღვას, მის მაგიერ ეხლა იმისთანა სახლს გამოქიმავდა, რომ!...

— პეტრეს შეილის კურთხევა ფეხებზედ ეკიდა! ეყარა ერთი ურემი წიგნი წინ და ჰქონდა ღღე და ლამ შიგ ცხვირი ჩაფლული.

— სულაც იმ წიგნებმა გადაჩია ის.
— არა, კაცო, იმ წიგნებში იმისთანა კი ამბები კი ეწერა, რომა! მე რომ ის წამიკითხა, სახარება ეს არის მეთქი.

— თითონ ანდრომაც, თუ გულს დაგანდობდა, იმისთანა, იმისთანა ქადაგება იცოდა, რომ ქრისტეო იტყუადი.

— გაბსოეს, სემინარიიდან საზაფხულოდ რომ შინ მოვიდოდა, შეკრებაედა სოფლის ბავშვებს და უფასოდ წერა-კითხვას ასწავლიდა.

— ის კი არა, სოფელში რომ ეიყო, ღიღრონებსაც წერა-კითხვას დავასწავლიო, ამბობდა.

-- აბა, გაბრიელის სტეფანეო, რომ ამბობთ, სტეფანე ფეხსაც კი არ გადადგამს საწყალი კაცის გულსთვის. მდიდარიო, მე რაში მარგია მისი სიმდიდრე!

— მაშ, შენი ჭკუით, პეტრეს ანდრია ჯობია, რომ აღარც თავისას არგია და აღარც სხვის!

— ე, ამაგებს თავი დაანებეთ, ერთი ეს მიზნებით, რისთვის გაუგზავნიათ ი პეტრეს ბიჭი?

— იმ რაღაც წიგნების გამო, ეგ რომ ამბობს სხაბრება მეგონაო. სხაბრებუ თუ კაი რამ ყოფილიყო, აბა, მისთვის როგორ გაგზავნიდენ!

— მერე რა ეწერა ნეტუ იმ წიგნებში?

— რა ეწერა და ბერი რამ ეწერა. ყველაფერი ახლანდელი ყოფა უნდა გამოიკვალოსო.

— მერე პეტრე ხუცის ანდრიას უნდა გამოეცვალა ჩენი ყოფა! ჰა, ჰა, ჰა!

— ეგ არა თქვი! ფეხზე წაღები ვერ გამოეცვალა და ჩენ ყოფას კი გამოეცვალს უპირებდა!

ამ წაირი მითქმა-მოთქმა და მსჯელობა ტრიალებდა მეზობლობაში დიდხანს მას შემდეგ, რაც პეტრე დედლის მოუვიდა თავისი შეილისაგან შემდგენი წერილი:

„ჩემო კეთილო მამაე!

„მე მგზავნიან, როგორც დამნაშავეს. ეიკი, ძლიერ დაიტანჯები ამ ამბით. მხოლოდ ერთი რამ, ეფიქრობ, შევიმსუბუქებს ტანჯვას: შენ, როგორც მამაშვილს, კარვად სცნობ და მიხედები კიდევ, ჩაიღებდი განა მე დანაშაულს, ნამდვილ დანაშაულს?.. მოიგონე დედა იესო ქრისტესი, მარიამ და იმითი სახელით ანუგეგმე თავისთავი.

შენი შეილი ანდრო.“

აი, ჯიღოდა! თუთხმეტი წლის განმავლობაში ლატაკი, მოხუცი, შტატს გარეშე მყოფი დედელი არასფერს არ ზოგავდა შეილის სწავლაში გამოზრდისათვის, უმისილდაც მცირე ლუქმას ანაწილებდა და სამ მეოთხედს მოსწავლე შეილს უგზავნიდა. როგორც იყო ამ რიგად გაიტანა საქმე ბოლომდე: მისი შეილი უმადლესი სასწავლებლის უკანასკნელ კურსზე იყო და სწორედ ამ წლის მაისში, თუ ივნისში უნდა დაბრუნებულიყო რუსეთიდან მამასთან სწავლა-დამთავრებული. ოჰ, რა სიხარულით მოელოდა მოხუცი პეტრე თავის საყვარელ შეილს, ანდროს, რომელიც, ოთხი წელი განმავლობდა, რაც არ ენახა! მაგრამ შეილის მაგივრად პეტრეს ზემოხსენებული შინაარსის წერილი მოუვიდა შე-

ლისგან! რა უნდა ექნა ეხლა საბრალო მოხუც მამას, რომელსაც იმ ერთად ერთი ეფის მეტი, გარდა გათხოვილი ქალებისა, არა გააჩნდა რა? მერე კიდევ როგორ უყვარდა საბრალო პეტრეს თავისი ანდრო! ეინ მოთელის, რამდენჯერ უტყობია, მისი ნახვა რომ დაუფიანდა. როცა კოლი მოუყვდა პეტრეს, ანდრია სამი წლის იყო. იქიდან დაწყებული დედობაც გაუწია პეტრემ თავის ეფს და მამობაც. კაი ღვდაც კი ვერ იზამს იმდრობას, რაც პეტრეს თავისი პატარა ანდრო ხელით მიჰყავდა-მიჰყავდა იქით და აქით. უღედობა არ დასწნევიდა, ისე გამოზარდა. „ღმერთმა ისე მომიწყო ხელი, რომ ფხბილიც კი არ წატეხია, ისე გამოეზარდე“ო სიხარულით ამბობდა პეტრე, რომ ხედავდა ჭკუა-გონებით და თელ-ტანადობით საღს შეილს. მამას და შეილს ნათესაობრივ სიყვარულს გარდა, როგორც საუკეთესო მეგობრებს, უყვარდათ ერთმანეთი. ანდრია ძლიერ ღინჯი კაცი იყო. მაგრამ როცა სემინარიიდან „კანკულეზზე“ შინ დაბრუნდებოდა, მამა და შეილი სატრფოსაგებ მოეხეოდნენ ერთმანეთს ყელზე. როცა რუსეთს მიდიოდა ანდრია, მამასთან გამოშვიდობების დროს უნდოდა თავი შეემგარებინა და ტირილი არ დაეწყო, მაგრამ მაინც პეტრეს ცრემლებით დაუსველდა ჭლარა წვერი. ეს რომ დაინახა, ანდრიაშაც ევლარ შემავრა თავი და მისი ღინჯი სახე ჩამოიღვარა დიდრონი ცრემლებით. ეხლა ყოველივე ამის მაკვირად რა დარბა პეტრეს ხელში? მისი ერთად ერთი შეილი, რომელსაც შესწირა ყოველივე, როგორც ეთქვით, გაგზავნათ და ეინ იცის, მოვიდოდა თუ არა. სოფელი ლანძღავდა მას და პეტრესაც ნიშის მოგებით ეუბნებოდნენ — „ეს არის შენი ჭკუიანი შეილი, კაი ხაქმე გიყო ამ მოხუცების დროს!“ ამას შემდეგ, რა თქმა უნდა, ყველა დარწმუნებული იყო, პეტრე დასწყველიდა, შეაჩენებდა თავის ეფს, რომელმაც, როგორც ხალხში ამბობდნენ, დანაშაულის ჩადენით დაავიკრებინა სწავლა და ამ საზიზღარი საქციელით გადაუხადა მამას ამაგი.

მაგრამ ხალხის იმედი გამტყუნდა: პეტრე ისევ ისე სიყვარულობით იხსენებდა თავის ეფს. „არა, ჩემი ანდრია დანაშაულს თავის დღეშიაც არ ჩაიდენდა, — ამბობდა პეტრე — ის არ იყო ვერცხლის

მოყვარე, რომ იმის გულისთვის ჩაედინა დანაშაული, არ იყო მომრუხე, არ იყო გულ ფიტხელი, არ იყო კაცთ მოძულე, არ იყო სისხლის მოყვარე, არ იყო ბრიყვი, არა, ჩემი ანდრია არ ჩაიდენდა დანაშაულს. იმას კაცთ-მოყვარე გული აქვს, ის აღამიანის საენებელს არას იზამს. მე სხვებზე უფრო კარგა ვიცნობ ჩემ შვილს, მე სხვებზე უფრო კარგად მაქვს შესწავლილი იმის სული და გული. ვისაც ისეთი კაცთ-მოყვარე გული აქვს და სალი ჭკუა, ის აღამიანთა საეგებელს თავის დღეში არას ჩაიდენს. მისი იარაღი მოყვარული გული და სალი ჭკუა-გონება იყო. მაშ რისთვის დასაჯეს, თუ დამნაშავე არ ყოფილიყო, მეუბნებიან. უგუნური ხალხი! ვინც კი დასაჯეს ამ ქვეყნათ, განა ყველა ნამდვილი დამნაშავე იყო? დასჯით ქრისტეც დასაჯეს, ჯერას აცეს. მაშ ქრისტეს მოციქულებიც დამნაშავენი ყოფილან, რომ სასჯელს ქვეშ დაიბოცენ. არა, სხვამ რაც უნდა თქვას; ჩემი შვილი დანაშაული არ უნდა იყოს, დანაშაულობის ჩირქი არ მოეცხებოდა.

ის მხოლოდ იმისთვის ემღეროდა შვილს რატომ თან არ წამოიყვანა. „რა უშვედა წავეყვანე თან! მის სიხალცილეს ჩემთვის ჯოჯოხეთიც კი ტკიბილი იქნებოდაო“. ამბობდა ის. ის კი არ იცოდა საწყალმა პეტრემ, რომ დასჯილების ცხოვრება აგეთ რიგათ საპრიანო არ იყო.

პეტრემ დაიწყო ფულების გროვება შვილთან წასახლეოდ. როცა გზის ხარჯად საკმაო ფულს შეაგროვებდა, მისი ჭკუით, მთავრობისგან ნება უნდა ეღო და გამგზავრებულიყო თავის შვილთან საცხოვრებლად. მაგრამ აღარ მოესწრო საბარლო პეტრეს თავისი წადილის აღსრულება: ერთ დღეს უძლიერბად შვიქნა. მეორე და მესამე დღეს უფრო გაუძლიერდა ავადმყოფობა. უკანასკნელ გონება დაკარგა და მოჰყვა ბოღვა: „სხვამ რაც უნდა თქვას!.. ჩემი შვილი დანაშაული არ არის... ქრისტეც დასაჯეს... ჩირქს ვერ მოსცხებენ... კაცთ-მოყვარეობისთვის... შვილთან მივდივარ... შვილთან... და სხვა. ბევრი ისეთი რამეებიც თქვა პეტრემ ბოღვაში, რომ კარგადმყოფობის დროს არ მოუხერხდებოდა. „ჩემი ანდრო მოვიდა, ჩემი ანდრო!... წამოიძახა უკანასკნელ და განუტყეა სული.

სახუმარო-გასწრთობი

წინაშართ ბალი ექნათ, ვარდა და ია მრავლობა, უცნო მცენარეთ ნერგება ნაირ-ნაირი ხარობდა; შიგ დაებულა ბუღბუღლს, ვით სირინაზხა გალობდა; მოყვარეს ღსინადა მაინდა, მტერი გულ-მაკად ჟაერობდა.

წალკოტში იდგა მუბაღე, ერთგული მცველი ბადისა, მმარგლაგი, გამოწმენდელი, მტერი ნარ-კელის, ღკარობისა. ხელში ეჭირა სასხლეკა, წარმკეთი რქისა ავას; ვიდრე მსხედ იყო, ჭგუობდა ბადის წამხდენს არ ვისა.

ბოლოს მოხუცდა მუბაღე, ხელში გაკარდა სასხლეკი; თავი არ ჭქოინდა ბადისა, დაეიწულა წამაგუი. აღარც ირავდა წალკოტსა, არც იყო მისი დამდვი; ღია დაგებო ტიშკარი, შესტა ღრუქუნა წამსკეა.

ღრუქუნას ბედი ეწია, საზრდო იშოვა უხვად; გარბი-გამორბის წალკოტში კარდების დასახურვანდა; გაგადით მიუხტის ღრუქუნა ტამა-სმის დასაურვად; ნერგების ფესვებს ამოთხრის ბაღნარის დასათრგუნად.

ღრუქუნა დგას მიუხტის მცენამეტ გოჭავთიათ; ბაღში ეკლას შემოაწკეკის, დინგანებს მისიეთათ. ღრუქუნების ჟარი მოდგა, ფრადონისა ვოკეთათ; წალკოტი სრულად ათხრეს და გახადეს სხულეთათ.

მთ ია-ვარდის ფესვები
 უგვიტოთ კბილებითა;
 უკავილები ეადამუნარას,
 ვერ გოცხლობენ ძირებითა;
 აღარ ატეგობენ სუხითა,
 თავის ფერის შეკნებითა;
 ბუღბუღივც გადაფერებას,
 გულისტენი წულუღებითა.

ბოლოს შატრონი მოკიდა
 ბალის სახსავად:
 ნურგებს უცხო-უცხოას
 ფესვები უწანს აჯადა,
 ღირსუფების სახირო
 ბაღში ტრიალებს შავადა.

„ვინ მიმტროა?“ — თქვა და ატრდა
 მართლაც გუდასსწავადა.

„შომეგარეთ ჩემი მებაღე,
 „ვისაც მივანდე ბაღა,
 „ერთგული, მროდნე საქმისა,
 „ჯანმთელი გულოთ სიღია“.
 — აღარ გუკვს შენ ის მებაღე,
 მწერად იქვს კაცი ღლია.
 სიბერემ ღონე მოაკლო,
 დაჭკრა სისუსტის დაღა.

რედაქტორ-კომპიკემელი ნ. თ.-წერეთლისა.

განცხადებანი

სამეცნიერო და სალიტერატურო ვაშეთი

„კ ვ ა ლ ი“

ხელის მოწერა „კვალსე“ ამ 1893 წელს
 განვიტობა: გასეთი ნახევარი წლით ღირს
 გაგ საუნით—4 მანეთი, სპმი თვით—2 მანე-
 თი, ორი თვით—1 მანეთი და 50 კ. ვრთი
 თვით—1 მან. ადრესის გამოცვლა ღირს 60 კ.
 რედაქციის ადრესი: ღიდი ვოლოკოზნი ქუჩა,
 № 22 აივაზოვის სახლი.

პირველ დაწავაბითი სასწავლებელი

ბვილის საურთიართო დახმარებათა

აღმზრდელთა კალთა საზოგადოებისა

გამართება

ამ წლის პირველ სექტემბრიდან სოლოლაკში
 ძველ-ინსტიტუტის ქუჩაზედ, ტერ-საატუროვის სახ-
 ლებში (საარტისტო საზოგადოების გვერდით). მოს-
 წ-ელეთა მოსაზნადებელს უმცროსს (სომხურსა და
 ქართულს) და საშუალო (რუსულს) განყოფილებაში
 მიიღებენ 20 აგვისტოდან ყოველ ღღე ღილით 9—12
 საათამდის და ნაშუადღევს 5—7 საათამდის.

მარიამ ივანეს ასული

ღემურიასი

განწესდა ტფილისის მესამე ენოფილე-
 ბის საქალაქო ბეზიათ და დგას ტროიციის
 ჰერეულეკაში № 9.

საბალონო წარმოება

„როკვეი“

მისაილ სტეფანეს მის ბეთანიშვილისა
 ქ. ბათუმში.

ამ ბაღში მოჰყავთ ცხელი ქვეყნების, ორანჟე-
 რის და სახლის მოსართავი მცენარეები. აგრეთვე
 ისყიდება იმათი ნერგები და ყვეილების ძირები.

რადგან ქ. ბათუმში ცხელი, თითქმის ტრო-
 პიკული ჰავაა, ამისგამო ბეთანიშვილის ბაღში
 მოჰყავთ და უფლიან ძვირფას ტროპიკულს მცენა-
 რებს, რომელნიც ჩრდილოეთის გრილი ჰაერში არ
 ხარობენ და მსურველთ უფუძლიანთ მათ გემოვნების
 სამებრ მოაპოვონ ყოველნაირი ამგვარი მცენარეები,
 რომელნიც ოთახის თბილ ჰაერში ხარობენ.

ბეთანიშვილის ბაღში არის ამ ყამად ორასი ჩა-
 ის ვარდისა, ბურბონისა, რემონტატევისა და სხვა
 ნაირი ვარდების ნერგები. ხეხილის ნერგები საუკე-
 თესო რუსეთის რეგოპის გვარისა, ორისა და სამი-
 წლისა, ფიჭველი და ლიბანოს კედროს მგზავის ხე-
 ბის ნერგები; ჩირაგველი მცენარეები ყოველგვარნი,
 რომელნიც მულამ მწვანობენ, ანუ რომელთაც ზამ-
 თრობით ფოთლამ სცივით.

სია ამ მცენარეებისა დაბარებისათანავე უფა-
 სოდ იგზავნება.